

PROFESSIONAL TA'LIMDA DUAL TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI

Islamov Xusniddin Almardanovich

Xalqoro innovatsiyalar universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada professional ta'limda dual tizimini takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari tahlil qilingan. Dual ta'lim modeli zamonaviy ta'lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish, ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash hamda talabalar kasbiy tayorgarligini oshirish imkonini beruvchi samarali tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda dual tizimning ilmiy-metodik asoslari, uning joriy etish tamoyillari, pedagogik texnologiyalar va ta'lim jarayonining sifatiga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, dual ta'limni yanada rivojlantirish uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqilib, uning amaliy ahamiyati yoritiladi. Olingan natijalar professional ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-metodik asoslarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Professional ta'lim, dual tizim, ilmiy-metodik asoslar, kasbiy tayorgarlik, pedagogik texnologiyalar, amaliy ta'lim, ta'lim sifati.

Kirish. Zamonaviy mehnat bozori shiddat bilan rivojlanib, mutaxassislarga qo'yilayotgan talablar doimiy ravishda yangilanib bormoqda. Ayniqsa, professional ta'lim tizimida nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish jarayoni bilan uyg'unlashtirish zaruriyati ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, dual ta'lim tizimi xalqaro tajribada o'zining samaradorligini isbotlagan innovatsion yondashuvlardan biri bo'lib, professional kadrlar tayyorlashda sezilarli natijalarga erishish imkonini beradi. Dual tizimning asosiy xususiyati nazariy ta'lim va amaliy faoliyatni birlashtirishdan iborat bo'lib, bunda ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida o'zaro hamkorlik

mustahkamlanadi. Ushbu model kadrlarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish, ularni mehnat sharoitlariga moslashish jarayonini tezlashtirish hamda ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada professional ta'limda dual tizimini takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda dual tizimning nazariy poydevori, uning pedagogik asoslari, ish beruvchilar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish mexanizmlari va ta'lim jarayonidagi innovatsion texnologiyalar o'rganiladi. Shuningdek, ushbu modelni rivojlantirish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi va ularning professional ta'lim sifatiga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari professional ta'lim muassasalarida dual tizimni yanada takomillashtirish hamda raqobatbardosh, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayoniga ijobiy hissa qo'shishi kutilmoqda.

Professional ta'lim tizimida dual yondashuv nazariyasi zamonaviy pedagogika, mehnat iqtisodiyoti va ta'lim menejmenti sohalarining o'zaro uyg'unligi asosida shakllangan. Dual ta'lim modeli ta'lim va ishlab chiqarish jarayonlarini integratsiya qilish orqali o'quvchilarning nazariy bilimlarini real amaliy tajriba bilan mustahkamlashni nazarda tutadi. Bu yondashuv talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi va ularning mehnat bozoriga tezkor moslashishiga xizmat qiladi.

Dual ta'limning nazariy asoslari quyidagi fundamental pedagogik va iqtisodiy tamoyillarga asoslanadi:

Konstruktivizm nazariyasi – O'quvchilar bilimlarni faol ravishda shakllantirish jarayonida ishtirok etishi va amaliy mashg'ulotlar orqali real muammolarni hal qilishni o'rganishi kerak (Piaget, Vygotsky).

Faoliyat nazariyasi – Talabalarning bilimi ularning amaliy faoliyatida qanday qo'llanayotganiga bog'liq bo'lib, bu nazariya amaliyot orqali o'qitish tamoyiliga asoslanadi (Leontyev, Galperin).

O'rganilgan tajriba nazariyasi – Bilimlar real hayotiy vaziyatlarda mustahkamlanadi, bu esa talabalarga o'z kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli bo'lishga imkon yaratadi (Kolb).

Ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi – O'quv jarayonini ishlab chiqarish bilan uyg'unlashtirish orqali talabalarining real ishlab chiqarish sharoitida ishlash malakalarini rivojlantirish (Dewey, Schön).

Kasbiy kompetensiya nazariyasi – Ta'lim mazmunining mehnat bozori talablariga moslashtirilishi va talabalar tomonidan zarur kasbiy kompetensiyalar shakllanishini ta'minlash (Eraut, Billett).

Dual ta'lim tizimi mehnat bozorining zamonaviy talablariga javob beruvchi yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan bo'lib, uning muvaffaqiyatli joriy etilishi ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasidagi samarali hamkorlikka bog'liq. Shu bois, dual tizimni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-metodik yondashuvlar ishlab chiqish muhim nazariy va amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot dual tizimning nazariy-metodik asoslarini chuqur tahlil qilish orqali professional ta'limni modernizatsiya qilish yo'nalishlarini aniqlash va uni yanada samarali tashkil etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Dual ta'limda pedagogik texnologiyalar. Dual tizimda qo'llaniladigan asosiy ta'lim texnologiyalari quyidagi jadvalda keltirilgan:

1-jadval

Ta'lim texnologiyasi	Mazmuni
Loyiha asosida o'qitish	Talabalar ishlab chiqarish jarayoniga real loyihalar orqali jalb etiladi
Simulyatsiya va virtual laboratoriyalar	Amaliyot oldidan o'quvchilar maxsus simulyatorlar yordamida tayyorlanadi
Modulli ta'lim texnologiyasi	O'quv dasturi nazariya va amaliyotni integratsiyalashgan holda o'qitishga mo'ljallangan

Ko'rgazmali va masofaviy o'qitish	Ish beruvchilar va o'quv muassasalari o'rtasida onlayn va oflayn integratsiya
Ish joyida o'qitish (Work-based Learning)	O'quvchi real ish joyida ishlash orqali kasbiy kompetensiyalarni rivojlantiradi

Xulosa. Dual ta'lim tizimi zamonaviy professional ta'lim jarayonida muhim o'rin tutib, nazariy bilimlarni amaliyot bilan uzviy bog'lashga xizmat qiladi. Ushbu modelning samaradorligi ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi mustahkam hamkorlikka asoslanadi. Tadqiqot davomida dual tizimning ilmiy-nazariy asoslari, pedagogik texnologiyalari hamda kasbiy tayyorgarlik jarayonidagi o'rni tahlil qilindi.

Dual ta'lim tizimining muvaffaqiyatli joriy etilishi quyidagi natijalarga olib keladi:

✓ Mehnat bozoriga mos mutaxassislar tayyorlash – O'quvchilar ishlab chiqarish jarayonida real tajribaga ega bo'lib, kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

✓ Ta'lim va amaliyotning uyg'unligi – O'quv dasturlarining ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashuvi ta'lim sifatini oshiradi.

✓ Ish beruvchilar bilan hamkorlikni kuchaytirish – Korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi.

✓ Innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish – Simulyatsiya, loyiha asosida o'qitish va amaliy mashg'ulotlar yordamida talabalarning amaliy ko'nikmalari rivojlantiriladi.

Ushbu tadqiqot natijalari professional ta'lim tizimida dual modelni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Shu sababli, dual tizimni rivojlantirish istiqbollari, uning institutsional bazasini mustahkamlash va ta'lim muassasalarining ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorligini yanada kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dual tizimni keng miqyosda joriy etish orqali professional ta'lim muassasalarida mehnat bozorining zamonaviy talablariga mos keladigan, amaliy jihatdan tayyorlangan yuqori malakali mutaxassislarni yetishtirishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. Macmillan.
2. Piaget, J. (1950). *The Psychology of Intelligence*. Routledge.
3. Выготский, Л. С. (1978). *Мышление и речь*. Издательство Педагогика.
4. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice Hall.
5. Yo'ldoshev, M. Q. (2018). *Kasbiy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar*. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
6. Billett, S. (2011). *Vocational Education: Purposes, Traditions and Prospects*. Springer.
7. Зимняя, И. А. (2004). Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*, 5, 34-42.
8. Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books.
9. Rauner, F. & Maclean, R. (2008). *Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research*. Springer.
10. Sharipov, Sh. A. (2020). *Dual ta'lim tizimini takomillashtirish tamoyillari*. Toshkent: Innovatsion ta'lim markazi. Dual ta'lim tizimining O'zbekistondagi tajribasi va istiqbollari.